

Začetki partizanskega gibanja so mu spet vlili morale in poguma. Ni še vse izgubljeno. To spoznanje mu je bilo kot deska razbite ladje in krčevito se ga je oprijel. Kmalu je prišel v stik z nekaterimi vaškimi aktivisti in v ilegalnem protifašističnem delu je na novo zaživel. Pobiral je denar za partizane, širil Slovenskega poročevalca, kjer je mogel z začudenjem brati: Veš, poet, svoj dolg... Pozimi 1942, bilo je 19. februarja, se je pred hišo ustavil gestapovski avtomobil. Organizacija, v kateri je delal Šifrer, je bila izdana. Povprašali so po Antonu Šifrerju. Sestri, ki ga je poiskala, je mimogrede z gotovostjo povedal: »Če me bodo aretirali, potem se ne bomo več videli!« Slutnja, ki se mu je že tolikokrat prej pritihotapila v pesem! Dva meseca je bil zaprt v Begunjah, nato pa so ga med petdesetimi talci odpeljali v Mauthausen. Po poročilu Rdečega križa je bil ustreljen 20. aprila 1942, ko mu še ni bilo enaintrideset let. Gotovo mu je tiste dni prišel na utrujeno misel lastni verz: »Naše tihe besede o smrti kriče.«

Matej Bor

KAKO SEM PISAL »PREVIHARIMO VIHARJE«

Ravnokar sem prebral veliki roman Irwina Shawa »Mladi levi«. Ta mogočna vizija o človeštvu, ki se je uničevalo v drugi svetovni vojni, skozi katero se vera v človeka plaho, vendar pa vztrajno in trdovratno prebija čez vse strahote, ki to vero demantirajo, smešijo in postavljajo na laž, me je tako prevzela, da bi zdajle dosti rajši pisal o nji kakor o svojih pesmih iz leta 1941—1942. In vendar mi je dal Irwin Shaw iztočnico za te vrstice. Njegov roman se zaključuje tako, kakor se moje takratne pesmi začenjajo. »Človeška bitja morajo zavladati na tem svetu!« je vpil mladi Noah, ameriški frontni vojak židovskega porekla, ko je nazadnje le bruhalo iz njega vse, kar je bil hladno zaril globoko vase in fanatično zatiral toliko mesecev. »Človeška bitja!« je vpil z okornim jezikom, piše Irwin Shaw, ko da bi mu ti dve besedi pomenili čarovni urok zoper smrt in žalost, rahel in neprebojen ščit za sina in ženo, bogato plačilo za smrtno grozo zadnjih let, obljubo in poroštvo za prihodnost...

In ravno takrat mu je grlo prestrelila krogla iz schmeisserja nemškega desperada...

Tudi osemindvajsetletni suplent kočevske gimnazije Vladimir Pavšič bi bil rad leta 1941 zavpil tako na glas kakor mladi Noah, pa tega ni smel... Vendar tisti krik, ki ga je potlačil globoko vase, je le moral na dan, sicer bi se v njem razrasel in ga ohromil. Iz takega razpoloženja so nastale njegove prve uporniške pesmi. »Svetu zavlada človek, ne jeklo, zločin, motorizirani umor.« In šele potem, ko je izkričal, kar je moral izkričati, je lahko postala njegova beseda bolj mirna, tiha in ubrana.

Vendar, če se ne motim, ste želeli, da bi povedal nekaj besed o okoliščinah, v katerih je nastala in bila natisnjena moja zbirka »Previharimo viharje«.

Torej na kratko: vso zbirko sem napisal (nekako od julija 1941 do januarja 1942) v Ljubljani, in sicer v Cerkovi ulici za Bežigradom, kjer so se moji starši nastanili, ko so se kot pregnanci prebili v Ljubljano. Pisal sem jih v sorazmerno ugodnih okoliščinah, prve mesece v kuhinji našega enosobnega

kletnega stanovanja, sedeč na železni postelji, ki mi jo je dal Juš Kozak, kasneje, ko smo se preselili v pritličje, pa kar v dobro zakurjeni sobi, ki sva si jo delila s svakom prof. Stanetom Miheličem.

Razpoloženje, ki me je takrat navdajalo, je bilo izjemno. Mislim, da sem se moral zdeti svoji mami, ki mi je kuhala črno kavo in se zaskrbljeno ozirala vame, ko sem sedel nad svojimi papirji, pa očetu, ki nam je poln sovraštva do fašistov prinašal kdo ve od kod ilegalno literaturo, in vsej naši družini zelo čuden. Suh, slabo obrit, zamaknjen, odsoten, vročičnih oči. Navzlic temu pa so storili vse, da bi lahko svoje delo opravil čim bolje in čim bolj varno. Prepisovali so mi pesmi z velikimi črkami, da bi ne bilo mogoče prepoznati rokopisa, če bi prišel v roke policiji, tuhtali, kam naj svoje papirje skrijem, kako naj jih prenašam po mestu, kako naj jih spravim v tisk itd. Pri tem so pokazali veliko vneme in iznajdljivosti. Med drugim smo ugotovili, da so zeljne glave, če jim skrbno izrežeš kocen in jih malo izdolbeš, zelo primerno skrivališče za poezijo — pri tem je padlo tudi nekaj dobrih dovtipov na moj račun, saj so se ponujali sami po sebi. Za primer nenadne preiskave pa smo izumili nekaj drugega. Poleg mene ob peči so ležala bukova polena. Eno od teh je Stane s svedom navrtal, tako da bi lahko jaz, če bi se zelo mudilo, spravil manjši rokopis vanj in ga s posebnim zatičem zamašil. Spričo vseh teh ukrepov sem se počutil precej varnega. Tako varnega, da me je sčasoma postalo sram. Jaz sedim tu v topli sobi in pišem partizanske pesmi, oni, ki so jim namenjene, pa prezebajo po hostah. Tako sem si očital. In da bi si potolažil vest, sem jo nekega lepega dne decembra 1941 mahnil na Dolenjsko, da prebijem vsaj nekaj časa skupaj s partizani. Izkazalo se je, da je bil moj izlet v Turjaško četo — poveljeval ji je moj stari prijatelj Dolf Jakhel, ki je kmalu zatem padel — zame zelo koristen. Ko sem se vrnil v Ljubljano, sem napisal vrsto novih pesmi, ki bi jih nikoli ne bilo, če ne bi bil preživel nekaj časa s partizani tam doli v gozdovih blizu Turjaka. In še nekaj je bilo zame zelo pomembno: imel sem prvi recitacijski nastop v partizanih, pri temperaturi 30° pod ničlo, in sicer v brlogu, izkopenem pod zemljo, pokritem z debelo plastjo snega. Prebral sem jim skoraj vse svoje pesmi in šele ko sem končal, sem opazil, da mi je med branjem stlel ves rokav suplentskega suknjiča. Ta svoj obisk v Dolfovi četi sem po svoji vrnitvi v Ljubljano opisal. Mislim, da je bila to ena prvih, če ne kar prva reportaža o partizanih. Izšla je v »Slovenskem zborniku«, ki ga je uredil Juš Kozak, leta 1942. V tem zborniku je bila objavljena tudi moja prva uporiška pesem — ali dve, ne spominjam se več.

In zdaj še nekaj besed o tem, kako je bila moja zbirka »Previharimo viharje« objavljena.

Mislim, da sem jo uredil in oddal v začetku februarja 1942. Potlej sem čakal dober mesec, kaj bo z njo. Še preden sem dobil odgovor, sem srečal v tramvaju enega svojih znancev, mlajših literatov, ki mi je skrivnostno šepnil, da je ravnokar imel v rokah mojo zbirko in da mu je kar všeč. Razumljivo je, da sem se spričo tega začudil. Od kod ve, da sem avtor zbirke jaz? Prav pošteno me je zaskrbelo. Zato sem s svojim prijateljem prof. Robertom Kumpom, ki mi je tiste čase stal zvesto ob strani, sklenil, da bom ravnal zelo energično. Obiskal sem tri, štiri literate, ki jim je prišlo na uho, kdo je avtor še nenatisnjene zbirke »Previharimo viharje«, in jih, čeprav smo bili že stari znanci, zelo neljubeznivo opozoril, da ne bi bil rad brez glave, ker so brez glave oni in ne vedo, da se o literarnih zadevah, kakor je moja, zdaj ne čenča po kavarnah kakor svoje dni pred vojno. Vendar pa stvar ni prišla na dan, niti potem, ko

je bila zbirka že natisnjena. Da sem jaz njen avtor in da je moj psevdonim Matej Bor, so okupatorji izvedeli šele po italijanski kapitulaciji, ko je Izvršni odbor OF preko radia »Svobodna Jugoslavija« objavil ilegalna in legalna imena članov SNOS, med njimi tudi moje. Vseeno pa sem se, vse dokler nisem zapustil Ljubljane in odšel v partizane, počutil zelo zelo slabo. Kakor na barki, ki ji moraš vedno znova mašiti luknje, da ne bi vdrla voda vanjo. Moj prijatelj Kump je namreč vsak tretji dan prišel s kakšno hudo razburljivo novico. Ta in ta je rekel, da mu je ta in ta ženska povedala, da ve, kdo je avtor zbirke »Previharimo viharje«. Namreč jaz. Jaz sem ga poslušal in majal z glavo, Robert pa jo je mahnil po Ljubljani in vedno znova luknjo v moji barki tako ali drugače zamašil.

Vendar dovolj o tem. Mogoče bo koga zanimalo še to, kako sem prišel do svojega psevdonima. Spet je bil vmes Robert Kump. Privihral je k meni in mi povedal, da moram nemudoma izbrati psevdonim, ker se strašansko mudi — nekdo je namreč dejal, da moja zbirka ne sme niti en sam dan več ležati v predalu ali kjer je že ležala. Tako sva se z Robertom napotila tja za Savo in ugibala, kakšen psevdonim bi bil najprimernejši. Nazadnje sva se odločila, naj bo Bor. To pa zato, ker je bor žilavo, odporno, pa vendarle nekam otožno drevo, ki raste povsod in mu vihar zlepa ne pride do živega. Ime Matej se nama je zdelo primerno, ker je arhaično, možato in preprosto. Šele dosti kasneje me je nekdo opozoril na to, da dobiš, če bereš ta psevdonim od zadaj naprej, cel stavek, ki se glasi: Rob je tam. To me je osupnilo, saj je znano, da so belogardisti nekaj časa pripisovali avtorstvo mojih pesmi Ivanu Robu. Po vojni sem se zanimal, ali ni bila mogoče ta čudna besedna igra, skrita v mojem psevdonimu, tudi eden izmed vzrokov tragičnega konca Ivana Roba. Zelo sem si oddahnil, ko sem izvedel, da to ne drži. V obtožnici zoper Ivana Roba ni besede o tem, da bi bil on Matej Bor.

Zbirka »Previharimo viharje« je izšla v dveh izdajah. Najprej v ciklostilu, nato pa v žepnem formatu. Obakrat jo je opremil ing. arh. Dore Mihevc. Jaz sem dobil po starem dobrem običaju deset dolžnostnih izvodov — lepih, v usnje vezanih, z zlato obrezo — honorarjev pa takrat nismo dobivali. Lepši od vseh honorarjev je bil zame odmev mojih pesmi med našimi ljudmi.

France Dobrovoljc

IVAN CANKAR IN VRHNIKA

Značilna za vse pomembnejše slovenske pesnike in pisatelje je njihova globoka ljubezen in brezpogojna privrženost domači zemlji. V njihovih delih ni najti sledu o kakem vetrnjaškem kozmopolitizmu ali odtujenosti od domačije, marveč se v njih v čudoviti skladnosti prepletajo vsi mogoči toni in barvni otenki rodne pokrajine in se združujejo v eno samo veličastno simfonijo — podobo slovenske domovine. Ta zemlja jim že v zgodnji mladosti da prve, najbolj odločilne in najmočnejše vtise obdajajoče jih stvarnosti, ki jim ostanejo neizbrisni v zavesti vse življenje. Take vtise v veliki meri oblikujejo v svojih literarnih delih, v katerih je našla svoj izraz širna, v daljo in nedosežna obzorja hiteča panonska ravan, zamišljena v svoji otožni melanholiji; veseli, radostno razgibani grički v poletnem soncu, pokriti z ličnimi vinogradi, med katerimi